№ 192 Հոկտեմբերի 16 (28) 1881 Հոկտեմբերի 16 (28) № 192

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարվանը 6 ռուբլ։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Ստորագրողներից գինում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Սիալ լօգիկա։—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Նամակ խմբագրին։ Ներքին լուրեր։—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Անգլիա։ Ֆրանսիա։ Նամակ Թիւրքիայից։ Արտաքին լուրեր։— ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։— ՅԱՅՏԱՐՈՏԱՒԹԻՒՆՆԵՐ։

ՍԻԱԼ ԼՕԳԻԿԱ

Ոչինչ չը կայ այդքան հեշտ, որքան գեղեցիկ ֆրազներ անել և այդպիսով մոլորեցնել ընթերցողներին։ Օրինակի համար ասում էք թէ վարժապետներին, որոնք ուրիշների պէս բարձր ուսում ստացած են և յայտնի չեն ոչ իրանց գիտնականութեամբ, ոչ էլ որ և է գրական աշխատանքներով, հարկաւոր չէ տալ այնպիսի ահագին ռոճիկներ, ինչպէս նորերումս Էջմիածնի ճեմարանն է տուել իր ռեկտորին և վարժապետներին, որոնց նմանները հարիւրներով կան այժմ իւրաքանչիւր հայաբնակ քաղաքում։ Պարզ է որ Կիրակոսեանը, որ տեսուչ է Երևանում, Շուշում, Ախալցխայում, կամ Ալէքսանդրապօլում, տեսնելով որ Պետրոսեանը, որ նրանից ոչինչով բարձր չէ, մի օրվայ մէջ յանկարծ գիտնական է դարձել և ստանում է 5000 տարեկան ռոճիկ, իսկ ինքն, նրանից ոչինչով պակաս չը լինելով, գուցէ էլ նրանից բարձր, ստանում է ընդամենը 1200 ռուբլ,—նոյնպէս կը սկսի պահանջել իր դպրոցի հոգաբարձութենից իր ռոճիկի աւելացնելը։ Այդ մենք անուանեցինք դեմօրալիզացիա։

Եւ ահա գեղեցիկ ֆրազներ ասող մեր հակառակորդները բացականչում են. դա անբարոյականացնող չէ, դա ընդհակառակն բարոյականացնող է. ի՞նչի բանկերում ծառայող մարդիկ կարող են մեծ ռոճիկներ ստանալ, իսկ ուսուցիչը, մտաւոր կեանքի գլխաւորը չէ կարող նոյնքան և աւելի ստանալ, և այլն և այլն։

Կարելի է այդ տեսակ ֆրազներին աւելացնել շատ ուրիշ ճոճող ֆրազներ, օրինակ. «մարդկութիւնը այն ժամանակ բաղդաւոր կը լինի, երբ ուսուցիչները, մտաւոր գլխաւորները աւելի կը վարձատրվեն իրանց աշխատանքում, քան թէ պաշտօնեան, գլխաւորականը, բանկիրը, փաստաբանը և այլն և այլն....» Եւ ընթերցող հասարակութիւնը հիացած կը լինի։

Բայց ռէալական հողի վրա կանգնելով, մարդը տեսնում է որ դրանք ֆրազներ են միայն։ Դժբաղդութիւնն այն է, որ գումար չը կայ մտաւոր աշխատողներին վարձատրելու։ Դժբաղդապէս մարդկութիւնը, առհասարակ, և հայոց հասարակութիւնը մանաւորապէս, ամենից քիչ վարձատրում է մտաւոր աշխատանք և եթէ այդպէս կարելի է ասել հասարակութեան բիւդժէտի մէջ այդ տեսակ գումար էլ չը կայ որ վարձատրի ուսուցիչներին այն չափով, որով վարձատրվում են այլ աշխատանքները։

Երկուսից մին։ Կամ մենք բոլորս, մտաւոր աշխատողները՝ տեսուչներ, ուսուցիչներ, խմբագիրներ, գրողներ, դերասաններ, պէտք է համոզվենք, որ Նահապետեանը և նրա վարժապետների խումբը ճշմարիտ գիտնականներ են,—այն ժամանակ պէտք է խոնարհվենք նրանց առջև, կամ եթէ հասկանում ենք որ նրանք մեզ պէս մարդիկ են և շատ բաներում մեզանից ստոր են, ապա կամայ պէտք է հարցնենք. ի՞նչի ես, տեսուչ կամ վարժապետ լինելով, և ոչինչով ստոր չը լինելով Նահապետեանից, պէտք է նրանից պակաս ռոճիկ ստանամ։ Ուրեմն ես էլ սկսում եմ պահանջել իմ ռոճիկի աւելացնելը. նոյն օրինակին հետևում են և իմ բոլոր ընկերներս և մեր դպրոցները, որոնցից ոչ մինը չէ կարող այդքան վարձատալ տեսչին և վարժապետներին, կամ ընտրված կը լինեն փակվել, կամ կարձակեն բոլոր բարձր ուսում ստացածներին, որոնց այդքան գովում են մեր հակառակորդները, և ստիպված կը լինեն բաւականանալ տիրացուներով։

Չը մոռանանք որ մեր գաւառական դպրոցներից ոչ մինը և նոյն իսկ Թիֆլիսի Ներսիսեան դպրոցը, չունեն Էջմիածնի ճեմարանի պէս նիւթական միջոցներ, մանաւանդ որ գաւառական դպրոցներից շատերի եկամուտները փոքր առ փոքր անցնում են Էջմիածնի ճեմարանի ձեռքը։

Դեմօրալիզացիա ասացինք այն պատճառով, որ բոլորն էլ կը սկսեն պահանջել աւելի քան թէ կարող է տալ ազգը։ Ուրեմն կամ բոլոր գաւառական դպրոցները կը փակվեն և կը մնայ միմիայն մի դպրոց ռուսաց հայերի մէջ, այն է Էջմիածնի ճեմարանը, որ ցանկալի չէ, ի հարկէ, կամ եթէ կը մնան էլ գաւառականները, նրանց մէջ այլ ևս ոչ մի համալսարանական չի մնի որպէս տեսուչ, կամ վարժապետ, որ նոյնպէս ցանկալի չէ։

Կրկնում ենք. եթէ մի ճանաչված գիտնական մարդ, մի անուն ունեցող ուսումնական ստանում է ճեմարանում հինգ հազար ռուբլ ռոճիկ, իսկ ես, մի հասարակ համալսարանական, մի կանդիդատ, մի դէյստվիտելնի ստուդենտ ստանում եմ գաւառական քաղաքում նրա ռոճիկի քառորդը, այդ ես շատ բնական կը գտնեմ։ Բայց եթէ ամեն բանում ինձ հաւասար Նահապետեանը, որին նման բարձրագոյն ուսում ստացածներ կարելի է հարիւրներով գտնել իւրաքանչիւր հայաբնակ քաղաքում, ստանում է անլսելի մի ռոճիկ, պարզ է որ ես, տեսուչ կամ վարժապետ լինելով գաւառական դպրոցում, կամ Ներսիսեան դպրոցում, կուզենամ որ իմ աշխատանքը նրա աշխատանքի նման վարձատրվի։ Այն ժամանակ դպրոցները կամ պէտք է փակվեն, կամ պէտք է զրկվեն համալսարանական մարդկանց ծառայութենից. ահա սրա մէջն է դեմօրալիզացիան։

Նահապետեանը մանկավարժ է, ասում են գեղեցիկ ֆրազներ անողները։ Նա սպէցիալիստ, մասնագէտ մանկավարժ չէ, պատասխանում ենք մենք. նա այնքան մանկավարժ է, որքան իւրաքանչիւր համալսարանական, զարգացած մարդ և երբէք մասնագիտաբար չէ պարապել մանկավարժութեամբ։ Նա սովորել է բնական գիտութիւնները, յետոյ եղել է տնային վարժապետ, յետոյ Գայեանեան դպրոցի ուսուցիչ և տեսուչ, յետոյ Ներսիսեան դպրոցի ուսուցիչ և տեսուչ։ Ամեն համալսարանական մարդ, որ քիչ թէ շատ բան սովորել է, դիպլոմ ունի, յետոյ պարապել է ուսուցչութեամբ, նոյնքան մանկավարժ է։

Մի գիտնական, որին կը հրաւիրի ճեմարան, մի Պատկանեան, մի Էմին, մի Գամբարով, մի Ներսիսեան, թէև նրանցից ոչ մինը չեն ստանում հինգ հազարներ, այնուամենայնիւ կարող էին պատասխանել. «մենք զրկվում ենք ամեն բանից, համալսարանին, գիտութեանը ծառայելուց, կընայով Վաղարշապատի պէս մի հեռու տեղ, ուրեմն դոնէ վարձատրեցէք մեզ օրինաւոր կերպով։» Բայց մի Նահապետեան չէ կարող նոյնն ասել, երբ որ տեսնում է որ նրա պէս թէ աշխարհական, թէ հոգևորական համալսարանականները ամեն քայլափոխում տեսչի կամ վարժապետի պաշտօնում ամենահամեստ ռոճիկներով հանդիպում են և Ագուլիսում, և Շուշում և Շամախում և Ալէքսանդրապօլում և Երևանում և Թիֆլիսում և նոյն իսկ Վաղարշապատում....

Վերջին խօսք էլ։ Այն հասարակութեան մէջ, որտեղ դեռ ևս մտաւոր աշխատանքի ոչ մի ճիւղ չէ վարձատրվում, որտեղ մտաւոր աշխատողից դեռ ևս պահանջվում է անձնազոհութիւն, անձնուիրութիւն, անվարձ աշխատանք և մինչև անդամ նիւթական զոհաբերութիւն իր սեփական գրպանից, որպէս զի ժողովուրդը կրթվի, զարգանայ, որտեղ դպրոցները, թէև բազմաթիւ են, բայց բոլորն էլ աղքատ են և ոյսօր նրանցից մին, վաղը մի ուրիշը փտանդի մէջ են նիւթականի պակասութեան պատճառով փակվելու,—այդ տեսակ հասարակութեան մէջ ազնիւ չէ պահանջել իր համար այնպիսի ահագին ռոճիկ, որի քառորդն էլ մի այլ դպրոց չէ կարող տալ, օգուտ քաղելով այն հանգամանքից, որ այդ կենարօնական դպրոցը աւելի հիշտութիւն ունի հաւաքել ազգի փողերը և միջոց ունի մնացած դպրոցների եկամուտները դէպի ինքն գրաւել։

Ազնիւ էլ չէ գիտնական չը լինելով, այլ հասարակ համալսարանական, որի ուսումով կարելի է լինել և ուսումնարանի լաւ ուսուցիչ, և տպարանի օրինաւոր կառավարիչ, և տնային ընտիր վարժապետ և վերջապէս միջնակարգ դպրոցի գոված տեսուչ,—պահանջել, առանց գիտնական լինելու, մի ճշմարիտ գիտնականին վայել ռոճիկ և յանդգնել յանձն առնել ճեմարանի, բարձրագոյն դպրոցի, Ակադեմիայի ռեկտորի պաշտօնը։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 14 հոկտեմբերի

«Մշակի» այս տարվայ 185 թերթում մի ոք, ծածկված երկու կ. կ. տակ, արժանացրել է ամսիս 3-ին ընտրված ուսուցչական ընդհանուր ժողովի կարգադրող մասնաժողովին իր մի քանի նկատողութիւններով և մասնաւորապէս այդ մասնաժողովին անդամ ընտրված պ. Ցով. Չիգիանեանին և ինձ։

Թողնելով պ. Կ. Կ. իր որպիսի և կամի ներում մասին և կամի անձնական կարծիքը ունենալ, իբրև իր սեփական իրաւունքը, ինչպէս և ամենին պատկանում է այդպիսի իրաւունք նոյն իսկ պ. Կ. Կ. վերաբերութեամբ, ես պարոնին չեմ կարող ներել, որ նա ասում է օրինակ իմ մասին՝ թէ ես իբր «այն մարդկերանցից եմ՝ որոնք անցեալ տարի ընտրվեցան մասնաժողովի անդամներ և որոնք իսպառ հրաժարվեցան, չը համակրելով և անկարելի ու ապարդիւն համարելով կայանալիք ժողովը», և թէ ես՝ Քալանթարեանցս առանձնապէս կարծում եմ եղել՝ որ «այն մօտաւորապէս ծախսուելիք 5.000 ռուբլ (?) այնպիսի մի մեծ գումար է որով կարելի է 15—20 դպրոց բանալ և խորհուրդ տուել գործադրել վերջին նպատակի համար»։

Եթէ պ. Կ. Կ. չէ կամեցել անպատճառ սխալեցնել հասարակական կարծիքը որ և իցէ ծածկված նպատակի համար, ուրեմն մոռացել է իր թոյլ յիշողութեամբ այն որ՝ 1) ես ոչ անցեալ և ոչ այս տարվայ ընտրութիւնից երբէք չեմ հրաժարվել, հրաժարվելու էլ առիթ չունենալով։ Այս կը հաստատեն թէ շատերը այն 30 և 22 անձինքներից, որոնք ներկայ էին անցեալ և այս տարվայ ընտրութեան ժողովներում և թէ նոյն իսկ ժողովների արձանագրութիւնները։ Ընդհակառակը շատերը կը վկայեն՝ որ ես նրանց թըւումն էի, որոնք ուսուցչական ժողովների յայտնի օգտաւէտութիւնը և նրանց համար կարողութեան չափ աշխատելու պարտքը խոստովանում էին և յանձն էին առել դեռ անցեալ տարվանից, մինչև որ փորձը ցոյց չը տուեց՝ որ հարկաւոր էր փոխել այս տարի գործելու եղանակը և գործողների մի քանիսին։ 2) Որ ես յիրաւի՝ մի քանի մոքեր յայտնել եմ ժողովներում, որ պէտք է լինել, ի մէջի այլոց զգայլ և ճիշտ մեր ձեռնարկած գործի միջոցների մասին առհասարակ և նիւթականինը մասնաւորապէս, որպէս զի բոլոր գործը չը վերջանայ միայն մի սնափառ աղմուկով, չունենալով հարկաւոր միջոցները ամենայն խոհեմութեամբ և լրջութեամբ որոշած և ապահոված։ Եւ 3), որ ես ոչ իբրև «խորհուրդ» կամ մի որոշեալ առաջարկութիւն, այլ իբրև մի հետաքրքրական հարց, այն էլ ոչ ժողովի նիստում, այլ առաջուց—մասնաւոր չրջանում (եթէ կամենում է մտաբերել պ. Կ. Կ.) փորձեցի պարզել՝ թէ այդքան մեծ գումարը 15.000—20.000 ռուբլի (և ոչ «5.000 ր.» ինչպէս ասում Կ. Կ.), որի համար առաջուց խօսվում էր երբ բանը ընդհանուր ուսուցչական ժողովին էր գալի. փոխանակ ընդհանուր ժողովի, — չէր բերի արդեօք աւելի չոչափելի օգուտ, գործ դրած լինելով նոր 5—10 դպրոցներ բանալու վրա (և ոչ «15—20», ինչպէս ասում է Կ. Կ.), եթէ յաջողվեր այդպիսի մի գումար ձեռք բերելու։ Զը գիտեմ՝ պ. Կ. Կ. որքան լաւ է հասկանում «փաստաբաններից» թէ ինչ գումարով ինչ ուսումնարաններ կարելի է բաց անել, իսկ ես, որ ոչ պակաս տարիներով, գուցէ քան ինքն Կ. Կ. ուսուցչութիւն ունեմ արած արքունի ուսումնարանում, հաստատում եմ, ուսուցչական ժողովը ապարդիւն չը համարելով, որ 15.000—20.000 ռուբլ գումարով կարելի է 5—10 մանր սկզբնական դպրոցներ բանալ, մանաւանդ այնտեղ, որտեղ որ դրանք ամենից շատ հարկաւոր են,—հայ գիւղօրայքում։ Բայց թող հանգստանայ պ. Կ. Կ.—ինչպէս երևում է մօտ հանգամանքներից, ոչ այդքան գումարի պէտք կայ նոյն իսկ ընդհանուր ուսուցչական ժողովի համար, ինչպէս 15.000—20.000 ռուբլ և ոչ էլ տարակուսութիւն պիտի լինի ում և իցէ համար թէ այդքան մեծ գումարը այսպէս փոքր հասարակութեան մէջ որտեղ աւելի օգտաւէտ գործածութիւն կը ստանար—ուսուցչական ժողովում՝ թէ նոր դպրոցներ բանալում. այնպէս որ ուսուցչական ժողովի օգուտը և արդիւնքը կը լինեն ակնյայտնի կերպիւ գերազանց, քան նրա համար անելիք զոհաբերութիւնը։